

ZTRÁCÍME ODVAHU NECHAT SE OBEJMOUT

Ptal se Jan Němec
Foto David Konečný

V pracovní verzi tohoto rozhovoru jsem měl připravené ještě dva další možné titulky. Ten první zněl, že důležitější než rozumět slovům je porozumět řeči, a ten druhý hlásal, že společnost se dobrovolně odsoudila ke spokojenosti. Nakonec vyhrál ten třetí, snad proto, že něha je přece jen fundamentálnější rys existence než slova či společnost. Ve skutečnosti však mezi nimi vedou siločáry. Mluvíme o společnosti, něhu vkládáme i do slov, jazyk je utvářen společensky, něha proměňuje naše vztahy. A my se v tom bermudském trojúhelníku s Petrem Hruškou celou dobu ztrácíme a zase nacházíme.

Petře, nedávno ses vrátil z literárního turné po Spojených státech. Co bys k tomu řekl tomu chlapovi z Ostravy, který někdy na začátku devadesátých let začal publikovat básně?

Že ani v Americe se na to, k čemu tady poezie vlastně je, nepřišlo. Že je to všude stejná podivnost, která někdy lidem překáží svou nepoužitelností a někdy lidi probije zvláštní blízkostí, společným zavěšením — ale čeho, to už se příliš neví, v New Yorku stejně jako v Ostravě.

Kromě New Yorku jsi byl například ve Filadelfii, Chicagu, San Franciscu, Los Angeles. Co město, to mýtus. Měl jsi šanci do těch měst a mýtů proniknout? Co na tebe udělalo největší dojem?

Z New Yorku jsem po třech dnech odjel vlakem do Filadelfie a pak se do New Yorku zase vracel. A když jsem na nočním nádraží vystoupil z vlaku, najednou jsem pocítil takové slaboučké, ale zřetelné potěšení, že jsem zpátky. Něco zvláště přitažlivého. Legendární magnetismus Velkého jablka se ozval... už po třech dnech pobytu!

Co třeba San Francisco? Připadá mi, že New York zná člověk z filmů a Frisco z básní...

V San Franciscu stačilo vymotat se z mrakodrapů obchodní čtvrti a začít procházet strmé uličky starého města nahoru a dolů, člověk brzy podlehl rytmu nezvyklých výhledů, které ty prudké kopečky umožňují, zrychlenému rytmu svého dechu, střídání světla a stínu. A za chvíli se mi chtělo něco vykřiknout, zavolat, zespoda nahoru, shora dolů, a vůbec jsem se nedivil, že místní básníci přímo na ulici pronášeli pro kolemjdoucí své dlouhé skladby na beatnický způsob...

Ještě do třetice zase jiná Amerika — jak ti bylo v Chicagu?

V Chicagu jsem musel také trochu pracovat na korekturách nové sbírky, co právě vychází v nakladatelství Host, seděl jsem v jedné z největších veřejných světových knihoven, která má otevřeno od devíti ráno do devíti večer. Klientela studoven, táhnoucích se všemi deseti patry budovy, je namíchaná ze dvou spravedlivě velkých polovic. Padesát procent tvoří studenti, kteří zde z knih čerpají sílu myšlení o světě, druhých padesát procent tvoří houmlésáci, kteří zde odkládají svou promrzlou vyčerpanost ze světa. Obě strany v klidné koexistenci, skoro by se chtělo říci v jakési symbióze. Pořádková služba prochází studovny a jemným dotykem pouze symbolicky budí toho,

kdo právě usnul — ať už únavou z knih, nebo z ulice.

Jaké bylo americké publikum?

Opravdu překvapivě pozorné. Poslouchali nejen četbu anglických překladů, ale velmi napjatě i četbu českých originálů, jako by česky uměli. A skoro po každé básni reagovali, potleskem nebo zamručením, vzdychnutím nebo jen prostým hlasitým výdechem. Nenechávali si nic na závěr, trochu to připomínalo průběh koncertu. Bylo zřejmé, že tuší, že mnohem důležitější než rozumět slovům může být porozumění řeči, té skladbě akcentů, intonací a rytmu, dechu, hlasitosti a ticha, odmlkání i mimice v obličejí. V téhle pozornosti byli opravdu mimořádní. Nedovedu si moc představit, že by u nás někdo vydržel napjatě poslouchat desátou báseň ve svahilštině... Oni jako by přišli na svébytnou hudbu. Vedle té, která skutečně zazněla, neboť v New Yorku se mnou vystupovala Yveta Ellarová. Yveta moje básně zhudebňuje a zpívá za doprovodu metalofonu, podivného nástroje nalezeného v jednom ostravském sklepě.

Jak se vlastně taková americká tour z Česka pořádá?

S radostí a obdivem říkám, že podoba a vyznění jednotlivých vystoupení i celé barvitě cesty byly mimořádnou zásluhou Jana Zikmunda z Českého literárního centra. Pečlivě a citlivě zařizoval nejenom provozní okolnosti, ale měl významný podíl také na dramaturgii večerů, které moderoval, tlumočil, vynalézavě komponoval. A vůbec: hluboký a nelíčený zájem řady lidí na tom, aby ta cesta dopadla co nejlépe, mne okouzloval. Rozhlasová redaktorka Renata Spisarová-Kotík a její manžel, hudební skladatel a dirigent Petr Kotík, nám udělali z New Yorku prostě „domácí město“. Podobně jako obětavá Irena Čajková z chicagské univerzity nám dokázala zdůvěrnit Chicago, vášnivá ctitelka skupiny Druhá tráva Beatrice Flaming zase Minneapolis. Vynikající kalifornská básnířka Francesca Bell nás hýčkala v San Franciscu, mladý Čech David Randl zase v Los Angeles... V těch zaujatých lidech spočíval nesamozřejmý a nezapomenutelný rozměr cesty.

Existuje docela zajímavá tradice cest Evropanů do Nového světa, přetavených v pozoruhodné knihy. Alexis de Tocqueville takto napsal *Demokracii v Americe*, Jean Baudrillard svůj cestopis hyperrealitou pojmenoval přímo *Amerika*. Která vrstva

Ameriky během těch několika týdnů nejvíc fascinovala tebe?

Já si opravdu nedovolím zasvěceně hovořit o něčem tak obtížně postižitelném, jako je Amerika, na základě této cesty, která byla především sérií literárních vystoupení, příprav na ně a chvílemi odpočinku po nich. Víím, že spousta lidí to dělá — několikrát se v Novém světě mihnou a pak rozkládají o tom, čím Amerika je a čím není. A taky víím, jak směšně a hloupě to většinou dopadá.

Ale něco se tě dotknout muselo. Tvoje básně jsou plné událostí-zjevení a zrovna

na cestách k nim dochází ve zvýšené míře, ne?

Dotýkalo se mne pořád něco, jen tu rychlou potřebu zobecnovat jsem v sobě krotil. Mohu říct, že ve velkých městech se mě silně dotkla intenzita a četnost života lidí odkázaných na ulici, přestože jsem na to byl připraven. Chtěl jsem navštívit nejobávanější čtvrti a bylo mi to rozmlouváno, ale i mimo ně je život na ulici čímsi velmi běžným. V Chicagu a Los Angeles jsem nemohl spát z přemíry únavy a prožitků, chodil jsem ve tři ráno ulicemi a kouřil s lidmi tmavé pleti bydlícími vedle svých ranců na lavičkách, občas jsem dal nějaký

dolar, občas poslouchal, jak zpívají, občas se mi chtělo brečet, oni se smáli, viděl jsem lidi fentanylem zkroucené jako suché stromy stát celé hodiny v opravdu neuvěřitelných postojích, hlava mi šla z toho všeho kolem.

Překvapilo tě na Americe něco?

Ani v New Yorku, ani v Chicagu, ani v Los Angeles, což jsou tři nejlidnatější města celých Spojených států, každé s počtem obyvatel blížícím se celé České republice, se nedostavoval očekávaný pocit přelidněnosti a zběsilé hektičnosti. Docházelo mi, že o pocitu přelidněnosti možná ani tak nerozhoduje počet lidí

na metru čtverečním, jako spíš určitý typ nálady a energie, kterou ti lidé vyzařují. Bude-li kolem tebe osm podrážděných, unavených a zmatených lidí, brzy vytvoří dojem přehuštění, v němž budeš lapat po dechu. Ale uprostřed stovky lidí, kteří jsou nastaveni k elementární všímavosti, klidu a laskavosti — aťsi třeba jen povinně společensky vypěstované —, se můžeš cítit vlastně docela uvolněně. Jako by si obyvatelé těch obřích měst byli vědomi, že to je jediná možnost, jak zde žít a nezbláznit se. Takže když k tobě, protože z nějakých důvodů na ulici váháš nebo se ti něco nedaří, přistupují a ptají se, zda

nepotřebuješ pomoci, a usmívají se, dělají to vlastně ze sebezáchranných důvodů. Nechtějí, abys byl nervózní, zmatený nebo nasraný, protože vědí, že tohle bys pak vyzařoval do éteru, a když takových lidí bude více, brzy vytvoří celkově nesnesitelné klima, v němž se udusí všichni.

Zmíněný Tocqueville psal v první polovině devatenáctého století obdivně hlavně o politickém uspořádání nového světa. Zároveň ho zajímalo, jaká nebezpečí v sobě demokracie skrývá a jak jim čelit, bál se centralizace moci a věřil, že protívahou tomu může být občanská společnost. Tys Ameriku navštívil v době, kdy začala prezidentská kampaň. Jak moc jsi kolem sebe cítil, o co všechno se v těch volbách bude hrát?

Téměř vůbec. Sám jsem na vystoupeních na tuto okolnost občas stáčil řeč, snažil jsem se publiku naznačit, jak jsou Spojené státy důležité pro mě a samozřejmě nejen mé vnímání současného světa. Mluvil jsem o tom, že jsem si vědom problémů, které Amerikou lomcuje, a o šílenství, které tam v listopadu hrozí. Na druhý den jsem se sešel na oběd s Timem Nolandem z Minneapolisu, který vystupoval se mnou a který je mimochodem neobyčejně zajímavým básníkem, jenž absolvoval semináře tvůrčího psaní u tří držitelů Nobelovy ceny za literaturu, Josifa Brodského, Seamuse Heaneyho a Dereka Walcota. Ten mi velmi klidným hlasem nad mexickou polévkou oznámil, že Trump prezidentem prostě nebude... Uvědomil jsem si, že celou cestu jsem se vlastně tak trochu nacházel v jednom z největších problémů dnešní doby — v bublině. Vystupoval jsem v místech, která jsou dominantním územím demokratů, mluvil s lidmi, kteří „mají jasno“, a Trumpa tam připomíná maximálně nepříliš povedený mrakodrap.

V Česku nedávno do kin přišel dystopický — nikoli historický — film Alexe Garlanda *Občanská válka*, nedávno jsem narazil na knihu s výmluvným a výborným názvem *Lid versus demokracie*. Když opět pozvu toho chlapa ze začátku devadesátých let, dokázal bys mu nějak vysvětlit, jak se za těch třicet let vnímání demokracie proměnilo?

Většina společnosti na počátku devadesátých let měla pochopitelnou tendenci vidět v demokracii spásu. Delegovala na ni všechna svá očekávání a tužby, dokonce i vlastní morálku — věřila, že demokracie tuto společnost vyvede ze všech průserů minulého režimu a nakonec nás udělá lepšími

lidmi. Brzy se ukázalo, že demokracie nezabrání tomu, aby se k moci dostali nebezpeční populisté nebo hlupáci, zbabělci nebo mazaní prospěcháři. Ba právě naopak. V současné době už je demokracie jen možností, poslední klidnou možností, že Babiš, Okamura, Trump, Fico či Orbán nakonec budou té moci také zbaveni. Příšernost atentátu na slovenského premiéra hodnotu demokracie bezděčně zdůraznila, ač nikdy nebude možné podobným hrůzám úplně zabránit. Musí ovšem intenzivně fungovat mnohé jiné mechanismy, které udržují společnost v příčetnosti. Nezávislá média a soudy, vzdělávací instituce, občanské spolky — ale především cosi, co bych nazval vlastní morální námahou, aktivní nespokojeností s daným stavem věcí. To je ale velice těžké, neboť společnost se dobrovolně odsoudila k diktátu spokojenosti. Po všech těch dějinných peripetiích dvacátého století nabyli mnozí lidé dojmu, že nyní mají už konečně právo na spokojenost — a berou tak jakýkoli laciný žvást, který jim tu spokojenost okamžitě přislíbí. Nám už se nechce býti nespokojenými. Jsme unavení a otrávení a zmatení. Ale demokracie ze své povahy je zřízením právě pro nespokojené.

Nespokojenost vždy byla říší mládí. Mluvíš o dvacátém století, ale lidé, kteří dnes protestují proti ničení planety nebo izraelskému postupu v Gaze, když se vrátíme do Ameriky a tamního univerzitního kampusu, znají dvacáté století třeba už jen z doslechu. Není nespokojenost také v nějakém ohledu generační záležitost? Neproměňuje se nějak povaha nespokojenosti?

Ano, to, o čem jsem mluvil, je především problémem starších generací, které ovšem zaprvé svírají otežie moci a zadruhé jsou nezanedbatelným voličským potenciálem. Ačkoli jistou tendenci ke spokojenosti někdy větrím i u mladých lidí — kolik z nich se například spokojí s obrazem komunistické „normalizace“ sedmdesátých a osmdesátých let jako obdobím sociálních jistot a péče státu o vyrovnanou společnost bez dramatických rozdílů! Fuck capitalism — a hotovo. Hesla jsou ovšem spolehlivým projevem zjednodušování a zjednodušování nás má dovést ke spokojenosti.

PRINCIP NEURČITOSTI

Vzhlížel jsi k Americe už jako kluk? Tvoje předposlední sbírka *Spatřil jsem svou tvář* by tomu napovídala. Hltal jsi tehdy indiánky? Amerika byla pro mne i pro mého bratra-dvojče už v dětství zcela zásadní. Indiánky

nás doslova naučily číst. Komunisti jejich vydávání úzkostně odměřovali, aby tak obrátili pozornost k Timurovi a jeho partě nebo Mladé gardě, ale o to sladším vítězstvím byl každý dobrodružný román z Divokého západu. Mám-li v sobě nějaký smysl pro dobrodružství, a já se domnívám, že ano, pak koření právě v této době. Četba romantických příběhů se ale velmi brzy přesunula v hlubší zájem o indiány, jejich historii, osudy a způsoby jejich života. Především o takzvanou lesní moudrost, tedy přístup k přírodě, schopnost učit se od ní, rozumět jí a vážit si jí. Nesmazatelnou stopu v nás zanechal v tomto ohledu Ernest Thompson Seton. Jeho *Dva divochy* jsme uměli nazpaměť. Poprvé a naposledy se nějaká kniha stala mojí opravdovou příručkou pro život, bez přehánění návodem, jak žít. Tohle už potom nedokázala ani Bible, ani Kerouacova *On the Road*, ani žádná kniha básní. Dávno je mi představa jakéhokoli návodu na život z duše protivná, tehdy však byli *Dva divoši* tím nejpřirozenějším průvodcem.

Jak jsi ten návod uváděl do praxe?

Malá dřevěnice, schovaná uprostřed beskydských lesů mimo civilizaci, bez elektřiny a vodovodu, kterou otec shodou šťastných náhod zakoupil v šedesátých letech, šla našim touhám vstříc a změnila se z pouhého místa v celý svět. V těch lesích jsme si s bratrem postavili chatu, které jsme říkali srub. Když ji objevila Správa lesů a nařídila ji strhnout, ušili jsme podle Setonova návodu týpí, upletli postele z vrbových proutků, naučili se roztáčet laso, vyvazovat sněžnice, pokoušeli se rozdělat oheň třením dřev. Přípravovali jsme se na celý budoucí život traperů, živících se lovem zvěře kdesi u Michiganského jezera nebo ve Skalistých horách. A zároveň nám začínalo docházet, že se do Ameriky z komunistického Československa nikdy nepodíváme.

Ted, na své cestě Spojenými státy, jsem na to všechno často myslel. Dělal to můj pobyt ještě intenzivnějším. Ta cesta nebyla snadná, v Chicagu jsem se dozvěděl, že zatímco vycházím z ohromujícího Art Institutu přeplněného nádhernými obrazy všech staletí a připravuji se na večerní čtení na proslulé chicagské univerzitě, můj bratr právě v Ostravě prodělává vážnou operaci. Zašel jsem k Michiganskému jezeru, které vypadalo jako oceán. Stál jsem tam a modlil se k duchům vznášejícím se nad hladinou, k duchům všech velkých indiánských náčelníků, které jsme s mým rudým bratrem v dětství znali jménem...

O co tehdy šlo především? Fascinoval vás život indiánů? Únik z civilizace? Příroda?

Naše „americké“ sklony provázel hluboký zájem o vše, co se týkalo divoké přírody. V patnácti jsme to měli s bratrem oba jasné. Budeme ornitology. Nebo mykology. Nebo botaniky — mimochodem po mnoha zkušenostech vím, že nejlépe se lisují květiny do herbáře právě ve Fadějevově knize *Mladá garda*. Zejména náš zájem o ornitologii byl hluboký, začali jsme spolupracovat s Českou ornitologickou společností, podíleli jsme se na výzkumech potravního vzorce lejsků bělokrkých, počítali havrany na ostravských nocovištích, kroužkovali ptáky žijící v rákosinách okolo tamních zasviněných rybníků. Pak, v nějakých šestnácti sedmnácti letech, jsem potkal poezii, která byla ze své povahy stejně unikavá a plachá jako ti ptáci.

Tak vlastně začíná tvoje nová sbírka *Minout se přesně*. „Díval jsem se na strom rostoucí ve dvoře tak dlouho, dokud se nestal událostí,“ píšeš. Tato zahleděnost do světa se málokde cvičí tak dobře jako v přírodě. Já zcela bezpečně vím, že můj zájem o přírodu úzce souvisí s mým psaním. I s typem mého psaní. Ten, kdo se pohybuje v přírodě, se brzy naučí, že chce-li něco spatřit, prožít,

nebo dokonce pochopit, musí být pomalým, opatrným a trpělivým. Musí být pozorný ke každé drobné stopě, téměř nepatrné změně, musí si všimat celku krajiny i detailu v ní. Ví, že nic si nelze vynutit, že není úplným pánem situace a vytrvalá vůle je nutná, ale nestačí. „Setkání s divokým tvorem si člověk musí zasloužit,“ píše kdesi Gary Snyder. Člověk nesmí být uřvaný, ticho je uprostřed přírody zákon. Moje oblíbené bolivijské přísloví říká: „Chceš vědět, jaký je tvůj přítel? Vezmi ho do lesa — a čím více hluku natropí, tím větší je to pitomec.“

Se psaním básní to mám podobně. Slova jsou pro mne divocí tvorové, vyžadující především trpělivost a pozorné ticho. Asi i pro tu přírodní zkušenost zřejmě nikdy nebudu patřit k hlasitým vyvolavačům, chrličům, kteří píšou prudké, rychlé a sebevědomé básně — ač se mi u některých jiných právě takové básně líbí.

A co americká poezie? Víš o tobě, že jsi ctitel Boba Dylana, ale co třeba Walt Whitman? Ten mi k tobě moc neseď patosem, na druhou stranu to, co jsi zrovna řekl... Walt Whitman! Právě ten! Jeden z chrličů, smělych vyvolavačů, který to setsakramentsky uměl.

Prvními básníky, kteří mne v mládí ohromili natolik, že jsem chtěl přecíst vše, co napsali, byl Čech Antonín Sova a Američan Walt Whitman. U obou v tom sehrál významnou roli opět vztah k přírodě. Sovovy schopnosti pro jemné odlišení atmosféry a nálad, ale i jeho dovednost nechat vyzařovat metafyzické skrze přírodní, na kterou se tak rádo v učebnicích zapomíná, aby Sovovy básně poslušně splňovaly jednou již určené zařazení — impresionismus.

A Walt Whitman? Pamatuji si dobře na středoškolskou učebnici literatury, ve které byl tento básník odsouzen k petitu, dvěma větám psaným titěrným písmem kdesi na spodku stránky. V té době jsem však už tuhle ideologickou blbost docela chápal a měl, podobně jako jiní, vycvičený smysl všimnout si právě toho, co bylo odsouzeno k nejmenšímu, nejlépe neviditelnému písmu. V petitu jsem si přečetl název knihy *Stěbla trávy* a dodnes si přesně vybavuji, jak se mnou tenhle zdánlivě obyčejný název smýknul vzrušením. Stěbla trávy. Čerta starého záleželo na tom, že *Leaves of Grass* by přísně vzato mělo být přeloženo jako *Listy trávy*. Stěbla trávy mne dostala — pocítil jsem vzrušení ze vši té mnohosti, obyčejnosti a přitom nesamozřejmosti živého světa, z té volnosti, která panuje tam, kde vítr ohýbá stěbla trávy. Na druhý den jsem si knihu půjčil v gymnaziální knihovně a dodnes ji tam nevrátil.

Je pro tebe Whitman něčím výjimečný i dnes? Umíš se pořád vžít do toho jeho nezřízeného nadšení?

Walt Whitman je pro mne posledním básníkem, který dokázal obejmout celý svět věrohodně. Odvážně zevnitř, takže všechen patos a rozmáchlost jsou vykoupeny skutečným a hrozným „talentem lásky“. My, kteří jsme se naučili patosu děsit, z pochopitelných důvodů, couváme občas poděšeně před tou rozpráženou náručí zarostlého chlapíka s rozepnutou košilí, před jeho všeobjímajícím, nekompromisním stiskem. Ztratili jsme odvahu nechat se obejmout. Právě v minnesotských lesích před několika týdny jsem si pustil myšlenky „na špacír“ a říkal si, že jestli se v poezii na něco čeká, tak na to, až přijde mladý básník nebo básnířka a uvěřitelným, nakažlivým hlasem zase řekne: tento svět je veliký. Nezměrný a přitom úplný. Bude to po Whitmanovi poprvé.

Je jasné, že pokud se někdo takový objeví, bude to mít daleko těžší než Whitman. Svět se mezitím rozbil. Lidé občas rádi mluví

Ten, kdo se pohybuje v přírodě, se brzy naučí, že chce-li něco spatřit, prožít, nebo dokonce pochopit, musí být pomalým, opatrným a trpělivým.

o fraktálech, o tom, že v každé části je znovu obsažený celek, jenže to taky může znamenat, že každá část je znovu rozbitá, a takto až donekonečna, do buněk, které napadá rakovina, a do atomů, které štěpíme, abychom si mohli nabít mobil. Nebo ty víš o nějakém místě, kde je svět úplný?

Ano. V našem srdci. Třebaže ho napadá infarkt myokardu.

Když už jsi citoval z mojí nové knihy, dovol, abych tak učinil i já: „Vyobrazení milostného výjevu ve středověkém Codexu Manesse, staré sedm set let... Lidské objetí se nikam nevyvíjí.“

Dobrý postřeh. Jsme posedlí změnou, pokrokem, a tak ztrácíme ze zřetele věci, které se nemění. Nezakládají žádnou zprávu, nevedou k žádnému komentáři. Tobě je teď šedesát — řekni mi, co ještě se nemění?

Tak třeba ten podivný hlas, který Kant označuje jako „mravní zákon ve mně“. Pořád stejně s ním člověk zápolí: většinou ho nedokáže uspokojivě naplňovat, ale stále se umí v člověku ozývat...

Já nechci příliš mudrovat, zvláště když mám těch šedesát a na nic kloudného jsem dosud nepřišel, ale já jsem opravdu přesvědčen, že kategorie „změna“ a „neměna“ jsou provázány paradoxním vztahem a mohou platit pouze zároveň. Přitom jedna či druhá se těší v různých dobách naší zvýšené pozornosti.

Jeden z mimořádných tvůrců dvacátého století, matematik, fyzik, filozof a bohužel i atomový vědec ve službách nacistického Německa Werner Heisenberg zformuloval svůj slavný princip neurčitosti sice pro potřeby kvantové fyziky, zároveň se mu však podařilo vyhmátnout cosi zcela obecného. Velmi laicky řečeno: provázané veličiny nelze se stejnou přesností změřit zároveň. Čím přesnější je náš pohled na jednu, tím neurčitější se stává ta druhá — a naopak. Dovolím si princip neurčitosti vztáhnout k tomu, o čem hovoříme. Nacházíme se nyní v epoše velice vypjatého zaujetí „měřením“ odlišností a proměn, jsme citliví na rozdíly a posuny, jsme jimi posedlí. A značně se nám rozostřuje to, co je nám společné a stálé. Jako by to teď nešlo přesněji „změřit“, ztrácíme to ze zřetele, nemáme pro to dostatečnou pozornost. To ale neznamená, že takové věci neexistují.

Jedno místo, kde je zastihujeme, je podle mě dobrá poezie. Takže zpátky: Co tvoje další americké literární lásky? Pamatuju si tvůj dopis Louise Glück, co jsme ho otiskli

Petr Hruška (nar. 1964 v Ostravě) je básník a literární historik. Vydal básnické sbírky *Obývací nepokoje* (Sfinga, 1995), *Měsíce* (Host, 1998), *Vždycky se ty dveře zavíraly* (Host, 2002), *Auta vjíždějí do lodí* (Host, 2007), *Darmata* (Host, 2012), *Nikde není řečeno* (Host, 2019), *Spatřil jsem svou tvář* (Host, 2022) a *Minout se přesně* (Host, 2024). Jeho básně vycházejí v cizojazyčných knižních vydáních v Itálii, Německu, Polsku, Chorvatsku, Rumunsku, Maďarsku a jinde. Obdržel Drážďanskou cenu lyriky, Cenu Jana Skácela či Státní cenu za literaturu. Čas od času bývají jeho texty zhudebňovány rozmanitými hudebními uskupeními. Píše také krátké prózy, vydal deníkovou sbírku *Jedna věta* (Revolver Revue, 2015) nebo soubor textů *V závalu. Sloupky, podpovídky, odstavce a jiné krátké texty* (Revolver Revue, 2020). Je autorem několika divadelních scénářů (například *Průběžná O[s]trava krve*, s Radovanem Lipusem), edičně připravil k vydání sebrané dílo Jana Balabána nebo soubor veršů Ivana Martina Jirouse *Magorova mystická růže*. Pracuje v Ústavu pro českou literaturu Akademie věd České republiky se zaměřením na literaturu dvacátého století, zejména na poezii. Toto téma také vyučoval na českých univerzitách. Napsal knižní monografie o básnících Karlu Šiktancovi (*Někde tady*, Host, 2010) a Ivanu Wernischovi (*Daleko do ničeho*, Host, 2019).

v Hostu. A vsadil bych se, že Emily Dickinson tě taky nenechává lhostejným.

Teprve pak, po Whitmanovi, přicházeli ke mně další američtí básníci a já dodnes považuji za velké štěstí, že jsem to měl souhrou okolností takto načasované. Bob Dylan, uštváný a srdnatý, svádějící strašlivý zápas se svou okamžitou slávou a prohlašující: Člověk nepátrá po tom, kým je, člověk se uskutečňuje. Pak vášnivost a šklebivý humor beatníků, kteří se uměli pořádně nadechnout. William Carlos Williams se svou nádherně nehoráznou básní „tolik / záleží // na červeném / trakaři // s polevou / deště // a na bílých kuřatech / vedle něj“. Imagisté s přímým, tvrdým jazykem a smyslem pro konkrétní detail, ve kterém poezie uměla naopak vydechnout. Robert Lowell a Richard Wilbur s přesností konkrétního. K zešílení křehká Emily Dickinson, prostořeká Diane di Prima, Sylvia Plath, nedávno zesnulá Louise Glück, se kterou jsme si vyměnili pár plachých mailů. James Wright, autor verše „V mém dlouhém stínu se pase kůň“, za který bych kdykoli dal polovinu úspor...

Máš ještě důvod a čas objevovat nové básníky?

Mám štěstí, že je potkávám.

NECHTĚLO SE MI UVÁZAT KYTICI BÁSNÍ

Tvoje turné se uskutečnilo při příležitosti anglického výboru z tvé poezie. Byla to pro tebe příležitost ohlédnout se za dosavadním dílem? Jak jsi k tomu přistoupil?

Vůbec ne. Jonathan Bolton, profesor Harvardské univerzity a výtečný překladatel, moje básně překládá už řadu let a společně jsme sestavili výbor z celého období. Do knihy se dostaly básně, které nám oběma připadají živé, vzrušují nás a zároveň zcela nevzdorují překladatelskému úsilí. Přestože jsou v knize přítomny texty téměř ze všech sbírek, žádný pokus o vývojový oblouk nebo bilanční náčrt se nekonal — přiznám se bez mučení, že si to ani nedokážu představit. Zprv by to zřejmě příliš neuměl, zadruhé by mě to strašně nudilo. Mě nejvíc zajímá báseň, která ještě není napsaná.

Myslíš ta, kterou právě píšeš, nebo dokonce ta, která přijde až po ní?

Ta, která někde je a dává se mi pocítit jen jako závan, někdy, útržkem ve snu, v myšlence nebo pocitu, který zapomenou dříve, než jej stačím zaznamenat, při psaní, kdy

se slova najednou zachvějí nějakou vůlí, která dává tušit, že by ta slova věděla, jak se takovou básní stát — než je použiju pro „svoji“ báseň a slova v ní zůstanou, ale „neulovená“, stejně dál potměšile i klidně vyčkávající na novou příležitost...

Když to říkáš, vynořuje se mi v představě obraz srny v lese, po níž zůstane jen dech. Znovu ta příroda!

Jednou, když jsme večerním šerem jeli autem s Martinem Pluháčkem, dnes Reinerem, na společné čtení kdesi v Maďarsku, vyběhla z lesa srna, a přestože Martin za volantem dělal, co mohl, střetli jsme se s ní. Auto narazilo do srnčího boku, vzápětí zvíře zmizelo v tmavoucím lese na druhé straně cesty. Zůstal po ní jen ten nezměnitelný náraz, střet neživého a živého. Slyším a cítím ho přesně i po mnoha letech. A marně se o něm snažím napsat báseň.

Ten anglický výbor se jmenuje *Everything Indicates*. Je to pocit, který si s sebou životem neseš dlouhodobě, že všechno něco ukazuje? Nebo bys to přeložil spíš tak, že všechno na něco poukazuje?

Teprve obojí dohromady tvoří to, co bych mohl nazvat svým pocitem světa. Poezie je vyslovením něčeho a zároveň odkazem k nevyslovenému, dobrá poezie odkazem k nevyslovitelnému. Důležité je napětí mezi oběma póly, mezi tím vyčteným a tím, co mlčí. Pokud takové napětí v básni není, pokud tyto dvě polohy o sobě neví a navzájem se neprovokují, pak je text v nejlepším případě jen popisem.

A pak je tu ještě jedna věc — obsah básně není nic trvalého, jednou provždy daného. V tomto smyslu báseň nikomu nepatří, ani autorovi. Pomůžu si tím, co jsem si před časem zapsal: Ve skutečné básni jsou přítomny významy a souvislosti, kterých si autor při psaní nepovšiml. Je ovšem napsaná tak dobře, aby si jich mohl povšimnout čtenář, kterým se může stát i autor.

Ano, to je jeden z postřehů ve tvé nové sbírce *Minout se přesně*. Zároveň je to dnes už součástí literární *common knowledge*, že význam textu se završuje až ve čtenáři. Jak přesně tomu rozumíš ty? V básni je víc, než do ní vložil autor, hlavně díky zdrojům samotného jazyka, ze kterých prýští i to, co si neuvědomujeme? Nebo jde spíš o životní zkušenost čtenáře, která báseň proměňuje?

Vedle zdrojů samotného jazyka a životní zkušenosti čtenáře mi jde ještě o něco

jiného. Člověk prostě tím, že něco vědomě říká, říká také vždy bezděčně ještě něco dalšího, protože řeč nemá úplně pod svou kontrolou. „Prořekává“ něco ze svých lidských obsahů, aniž to tuší. Není v tom nic mystického ani primárně surrealistického, děje se tak při každé promluvě a spočívá v tom koneckonců jedna z největších přitažlivostí komunikace. Poezie si toho jenom víc všímá a pracuje s tím paradoxem: prořeknutí některých obsahů v básni je bezděčné, a tedy neřízené, a přece je vědomá činnost při psaní může — a možná i musí — provázet a ve své náročnosti ovlivňovat, aby ty vědomě nepovšimnuté obsahy neztratily svou sílu a naléhavost. Zkrátka: ten, kdo dobře píše o záři prázdného stolu, může být nakonec překvapen světlem afrických lijáků.

Oba jsme tu už několikrát citovali z tvé nové sbírky, snad i proto, že je výrazně aforističtější. Říkáš tam třeba, že „próza hájí evangelium, tedy potřebu podat zprávu“, kdežto „poezie hájí modlitbu, tedy potřebu zvolat do neznáma“. Rozumím, jak to myslíš, ale oba určitě taky víme o textech, které chtějí podat zprávu právě o neznámu. Patří zjevení do literatury?

Podat zprávu o neznámu a zvolat do neznáma jsou dva odlišné způsoby lidského vyjádření a oba mne silně přitahují. I proto je nová kniha něčím jiným než sbírkou básní v tradičním slova smyslu. Nechtělo se mi uvázat jen tradiční „kyticí básní“. Proto jsou v knize také ty krátké prozaické útvary, z nichž některé mohou působit aforisticky, objevují se reflexe psaní, věta snu, citace z jiného textu, mikropříběhy. Nebo texty, které se mohou na stránce skládat k sobě jako strofy jedné básně i stát samy o sobě. Tahle rozcuchanost, v níž se volání do neznáma setkává se zprávami z neznáma, mi byla milejší a dobrodružnější než vyšlechtěná kytice básní.

Pugétů a slaměnek je v poezii ažaž. Jen občas někde vyšvihne ten divoký kosatec...

Kosatce se vysazovaly na svazích pod hrady. Poraněný kosatec totiž vylučuje sliz, takže když se lidem zase zachtělo dobývat, klouzali pak na rozšlapaných kosatcích a sjížděli po zadcích dolů. ●